

En pingvinresa i Shackeltons fotspår

Den 10 maj 1916 steg upptäcktsresanden Ernest Shackleton i land vid King Haakon Bay på Sydgeorgien efter 17 månader av strapatser till havs. Efter 101 år och 160 dagar går jag i land på samma plats – också efter strapatser, men av något annorlunda slag. För Shackleton återstod tio dagars äventyr på denna ö. För mig blev det bara fem dagar där innan vi vände tillbaka.

ANDERS ANDERSSON (TEXT & FOTO)

05 Bildtext ren-sad

05 Bildtext ren-sad

Havet där öster om Sydamerikas sydspets vid breddgrad 40–50 brukar kallas roaring forties, eftersom det ständigt blåser starka västliga vindar som snurrar runt Sydpolen.

Det rullade rätt bra när vi på det ryska fartyget Akademik Sergey Vavilov tog oss från Falklandsöarna på väg mot Sydgeorgien 1400 kilometer bort. Vi var 66 passagerare ombord och nästan lika många besättningsmän och polarguider.

Med vår vind på 15–20 sekundmeter hade vi bättre tur med vädret än Shackleton. För hans fartyg med 27 mans besättning var det ibland orkan och 30 grader kallt. Första stora strapatsen var att deras fartyg Endurance satt fast i isen under tio månader.

Vår första överraskning kom när vår expeditionsledare Boris Wise hade sin briefing vid trerätterslunchen den andra dagen.

”En av våra två propellrar har slutat att fungera”, sa han och försökte lugna oss med att den nog snart skulle komma i gång igen.

Men hans dagliga rapporter lugnade oss inte. Propellern förblev stilla. Hastigheten måste dras ned från normala 13 knop till 8–9 knop. Färden på öppet hav tog fem dygn i stället för de planerade tre. Huvudämnet i matsalen, i baren och ute på däck handlade om den trasiga propellern. Vad hade orsakat felet? Var propellern tra-

sig redan vid avfärden? Vilken ersättning borde vi kunna kräva för de missade landstigningarna?

Vilket ansvar hade Polar Quest som vi 20-talet svenskar köpt resa av? Hur stor skuld föll på huvudarrangören One Ocean från Kanada och på fartygets ryske ägare? En advokat från London blev självpåtagen protestledare och höll förhör med expeditionsledare Boris vid ett extrainkallat informationsmöte i baren.

Programmet ombord måste göras om med nya föreläsningar och nya kvällsaktiviteter i baren. Ena kvällen berättade isforskaren Harry Keys från Nya Zealand hur han träffade journalisten Karen Williams på en forskningsresa, och hur romansen då hållit i sig när de varit guider och föreläsare på fartyg i polarområdena.

En annan kväll berättade Mark Brophy om hur han tar sig fram som guide och äventyrare över hela världen utan något bestämt hemland. Hans inställning är typisk för de många äventyrare som är guider ombord. Han jobbar ett par månader på fartyget, ägnar sig sedan åt bergsklättring i Patagonien i en månad för att sedan hoppa på något nytt guidejobb på andra platser i världen.

Rikt djurliv

Vi fick höra om alla de fantastiska kungspingviner och elefantsälar som väntade oss när vi kom fram. Föredraget om havsfåglarna var det enda vi drar nytta av direkt.

Vi som hade teleobjektiv tillbringade nämligen en stund varje dag i aktern. Där försökte vi få bra bilder på albatross, stormfågel och brokig petrell – de vanligaste fåglarna som följde oss och seglade på uppvindarna som fartyget drog upp.

”Jag såg nya arter där nästan varje dag. En dag kom det en svartbukig stormsvala”, säger fågelintresserade resenären Mats Johnsson, som är professor i oorganisk kemi vid Stockholm universitet.

Men det gick inte att titta i kamerans sökare

för länge. Då satte sjösjukan in, eftersom det var svårt att vänja sig vid de ständiga dyningarna.

Jag klarade mig skapligt tack vare receptbelagda sjösjukeplåster som jag ständigt hade bakom ena örat. Under en extra blåsigt natt satt jag i receptionens soffa mitt i båten och fick ett extra sjösjukepiller av fartygets unga läkare, som då kände sig kallad att vara i tjänst.

Olle Carlsson, en av Polar Quest två svenska färdledare, höll flera föreläsningar i samlingshallen på nedre däck. Ett av dem handlade om polarforskaren Otto Nordenskjöld, som reste till Antarktis redan 1903.

Olle tyckte att svenske Nordenskjölds äventyr var lika häftiga som Shackletons, men alla engelsktalande passagerare och föreläsare ombord talade bara om engelske Shackleton.

Ett av föredragen handlade om hans fotograf Frank Hurley, som med sina bilder visade att han hade sina jättekameror i gång även när han måste ha svävat i livsfara eller upplevt 30-gradig kyla.

En av bilder visar hur besättningen fördrev tiden med att spela schack, läsa och skriva dagbok under de tio månaderna i den fastfrusna båten. Men de hade mat så de klarade sig och underhållning på 78-varvare från en vevgrammofon.

Vi hade också bra med mat, men Shackleton hade mer musikunderhållning än vi. Under våra fem dagar på öppet hav hörde jag klagomål över att det inte hände tillräckligt mycket ombord.

”Jag tillbringade största delen av dagarna raklång i sängen för att inte riskera att må illa. I föreläsningssalen i botten gungade det för mycket för att jag skulle kunna vara där”, säger Gunilla Helmerson, som valt denna resa för att det skulle vara färre dagar till havs än på andra polarresor.

Land i sikte

När vi på den femte dagen skymtade land blev det trängsel på däck. Alla skulle fotografera de fem små klipporna Shag Rocks som stack upp ur det

stormiga havet. Någon timme senare var det antligen dags för första landstigningen – King Haakon Bay där Shackleton steg i land den 10 maj 1916. Han kom dit i en livbåt tillsammans med fem man. De hade då upplevt hur deras fartyg sjunkit, hur de fått slå läger på isen i en månad och hur de till slut tagit sig till Elefantön där de inte hade en chans att bli upptäckta.

Det var för att försöka hämta hjälp som Shackleton närmade sig King Haakon Bay. När de var tre kilometer ifrån land möttes de av en orkan och överlevde till slut även den.

Nu skulle vi också gå i land där. Vi rustades med flytvästar, gummistövlar och vattentäta kläder när vi tog oss längs fartygssidan på stege ombord på de stora gummibåtarna. Vi klarade denna strapats ned i båtarna med hjälp av ett fast grepp kring besättningsmannens arm – det så kallade sjömansgreppet.

På stranden möttes vi av de stora elefantsälshanarna som grupperat sig längs stranden med sina harem av ungar. Så fort de yngre hanarna närmade sig storfamiljens ledare blev det våldsamma slagsmål.

Det gällde att hålla några meters säkerhetsavstånd, men sälarna verkade inte bry sig om att vi gick omkring bland dem med våra kameror.

Sedan fortsatte äventyren på Sydgeorgien. Shackleton och hans män gav sig av till fots över bergen till andra sidan ön där det fanns folk och valfångstfartyg som till slut kunde rädda dem som satt fast på Elefantön. Vi tog sjövägen öster ut runt ön.

Pingviner så lång ögat kan nå

Vid Gold Harbour, St Andrews Bay och Salisbury Plain såg vi under de närmaste dagarna något som liknade det vi sett i BBC:s naturfilmer. Pingvinerna i dessa filmer är kejsarpingviner och finns på platser på Antarktis dit nästan inga turister kan ta sig. De vi nu ser är kungspingviner som är något

mindre, men minst lika många som de vi sett på film. De är dryga metern höga står också lika tätt intill varandra i tusental. Så här års, i oktober och november, tar de inte hand om ägg utan om ungar som är som stora bruna dunbollar.

Vi studerar hur ömsinta föräldrar med gemensam vårdnad matar sina ungar utan att bry sig om de andra tvåbenta varelserna som traskar omkring bland dem i sina gummistövlar.

Ofta ser vi ena föräldern ensam med ungen, som ständigt tigger mat. Föräldern som ätit sig magstinn av småfisk spyrr då upp lite och ungen sticker in sin näbb i föräldranäbben. Den andra föräldern är ute till havs i flera dagar och kan då dyka ned till 300 meters djup i jakt på föda.

Föräldrarna vaggar ibland fram tillsammans som ett troget gammalt par. Men Olof Olsson vid Stockholm Resilience Centre kan berätta att hans forskning visar att 80 procent av dem byter partner varje år.

Inga djur här är rädda av sig, eftersom de har så få fiender. I havet jagas pingvinerna dock av leopardsälar som senare under resan skulle visa upp sina väldiga gap för oss. På land är fienden endast jättestormfåglarna som tar nyfödda ungar och ägg. Detta gör att antalet kungspingviner blir obegripligt många år för år. De sprider då inte ut sig utan föredrar att trängas. När de på Shackletons tid för första gången räknades kom forskarna fram till att det fanns 350 par vid Salisbury Plain. Nu har man räknat in 60 000 par där.

Flest finns det vid St Andrews Bay med 150 000 pingvinpar och 6 000 elefantsälar. Därmed anses denna plats vara en av världens mest djurtäta. När vi kommer ser vi dem stå i tåta led vid kanterna till ett vattendrag. De kacklar högljutt medan elefantsälarna släpar sig fram och frustar.

Vi går uppåt bergssluttningen och får sällskap av några pingviner som ser ut som fjällvandrare i svarta stövlar med de snöklädda bergen i bakgrunden. När vi kommer upp på toppen börjar vi

RISKABELT ÄVENTYR. Den brittiske polarforskaren Ernest Shackletons fartyg förliste under hans expedition till Antarktis mellan 1914 och 1916.

förstå att antalet kan vara så stort som vi fått veta. I ett oändligt fält nedanför berget ser vi inget slut på massorna av bruna ungar och vit-gul-svarta vuxna kungspingviner.

”Att det blir fler och fler kungspingviner år för år är inget problem, eftersom det ju finns gott om plats för dem. Där finns inte heller några fiskare som konkurrerar om fisket”, säger Tom Arnbom på Världsnaturfonden, som arbetat som forskare på Sydgeorgien i fyra år.

Minnen av valindustrin

Vid landstigningen vid Grytviken inser vi att Sydgeorgien inte bara är intressant för naturläskare. Där finns visserligen också

SHACKLETON I TEXT OCH BILD

- Ola Skinnarmo: *I Shackletons spår*.
- Ernest Shackletons egen bok om sitt äventyr: *South*.
- Ytterligare ett tiotal böcker på engelska, en av dem är *Endurance* av Alfred Lansing.
- Filmen *Survival – the Shackleton story*. Autentiska filmer och bilder.
- Ytterligare flera filmer och engelska tv-serier, bland annat: *Endurance – getting his men to safety* och *Shackletons captain*.

keep reinventing

HP EliteBook x360

HP rekommenderar Windows 10 Pro.

Vår tunnaste och lättaste omvandlingsbara företagsdator

HP EliteBook x360 finns med 12- och 13-tumsskärm

Hittas på: hp.com/se/EliteBookx360-1020
Intel Inside®. Bättre produktivitet på utsidan.

Ultrabook, Celeron, Celeron Inside, Core Inside, Intel, Intel logotyp, Intel Atom, Intel Atom Inside, Intel Core, Intel Inside, Intel Inside logotyp, Intel vPro, Itanium, Itanium Inside, Pentium, Pentium Inside, vPro Inside, Xeon, Xeon Phi och Xeon Inside är varumärken som tillhör Intel Corporation eller dess dotterbolag i USA och/eller andra länder. Microsoft och Windows är antingen registrerade varumärken eller varumärken som tillhör Microsoft Corporation i USA och/eller andra länder. © Copyright 2018 HP Development Company, L.P. Informationen häri kan komma att ändras utan föregående meddelande.

RESEFAKTA SYDGEORGIE

Resor: Polar Quest och One Ocean har resor till Sydgeorgien, ofta i kombination med Antarktis. På väg till Antarktis måste man oftast passera Drakpassagen, känd som världens blåsigaste hav.

Bästa restid: Oktober-januari, då det är vår och försommar. Sent i denna period kan det vara så många aggressiva päls-sälar på stränderna att det kan vara svårt att ta sig i land på vissa ställen.

Kostnad: Del i tvåmans-hytt med Polar Quest där två hytter delar på en dusch och toalett: 103 000 kronor (flyg från Punta Arenas till Falklandsöarna, sedan 15 dagar på fartyg som tar upp till 92 passage-rare). Flyg till Punta Arenas via Santiago plus minst en övernattning i Santiago tillkommer. Dryck ombord och dricks ingår inte i priset.

kungspingviner, men bara några ”tonåringar” på upptäcktsfärd utanför kolonin innan de blir könsmogna.

Vi ser dem betrakta det människorna ställt till med – rostiga stora valoljekokare och fartyg som lämnats här när valindustrin plötsligt lades ned 1965, eftersom det inte längre gick att få lönsamhet. Den startades av norrmannen Anton Larsen, som var kapten på Otto Nordenskjölds expedition 1902–1903. Strax efteråt kom Larsen tillbaka med 60 man och satte i gång en industri som i väldiga kokerier förvandlade 175 000 valar till valolja under 60 år.

På 1980-talet fick ett argentinskt företag i uppgift att ta hand om och förstöra de gamla nedlagda valoljefabrikerna. Argentinarerna hissade då en argentinsk flagga. Engelsmännen på ön rapporterade detta till Englands guvenör på Falklandsöarna. Detta var början till Falklandskriget 1982.

De engelska soldater som därefter skyddade Sydgeorgien under många år är nu borta. Kvar i Grytviken finns nu bara hamnkapten, postmästare och personal som sköter det lilla trevliga museet.

Kyrkobesökarna i Grytvikens kyrka är alltså inte så många, men på kyrkogården blir det trångt när vi kommer. Där ligger nämligen Shackleton begravd. Efter sina äventyr återvände han dit 1922 för en ny expedition och dog då av en hjärtattack.

Vi 66 modernare sjöfarare står nu där vid graven med varsitt glas whisky i handen. Guiden Karen berättar om vår föregångares sista äventyr. Så uppmanas vi att skåla för honom och hålla sista lilla whiskyskvätten på hans grav.

Under de återstående dagarna gör vi en eller två landstigningar per dag. Ett par gånger blåser det så kraftigt att vi inte kan gå i land.

Vädret växlar snabbt på denna del av jorden. När vi går i land på fågelön Prion Island är vinden svag och vi kan se solen mellan

molnen. Vi går upp för vindlande trappor för att högst upp på berget se häckande vandringsalbatross, den största av öns fåglar med tre och en halv meter mellan vingspetsarna.

På vägen ned blåser det upp och snön börjar yra. Det gäller att skydda kamerautrustningen och snabbt komma i gummibåtarna. Men det är ju inget jämfört med vad Shackleton varit med om i dessa vatten.

Ännu fler pingviner

När vi nästa dag kryssar i gummibåtarna inne i Hercules Bay ser vi ett tiotal Macaronipingviner med sina karaktäristiska tofsar på hjässan. En ovanligt pingvinart, tänker vi – tills vi får veta att det här finns flera sådana än kungspingvinerna som vi sett i massor.

Tillbaka på Falklandsöarna efter fyra dygn på öppet hav ser vi nya pingvinarter under ytterligare tre strandhugg:

► Gentoopingviner, som ännu inte fått ungar utan värmer och pysslar om sina ägg där de står par vid par i betydligt mindre kolonier än vi sett på Sydgeorgien.

► Klipp hopparpingviner, som levde upp till sitt namn genom att båda hoppa och leva bland klippblock på ön Saunders Island. För att hjälpa varandra och kunna vara många tillsammans lever de tätt ihop med blåögda antarktisskarvar och rödfotade magellanmåsar.

Den ön är inte naturskyddad som Sydgeorgien. Den ägs av den privata farmaren David, som mötte oss vid stranden i sin Landrover. Han lever på att ta betalt av turisterna vid sidan av fårskötsel, som är huvudnäringen på Falklandsöarna.

När vi tar veckans enda flight från Falklandsöarna tillbaka till Punta Arenas i Chile var det dags att summera:

”När vi möttes av alla orädda kungspingviner och elefantsälar kändes det som att gå in i en BBC-produktion”, säger resenären Mats Johnsson.

”Under hela resan har jag sett 74 olika fågel-

arter”, säger amatörornitolog Thomas Olsson, som fört noggranna anteckningar under sin semester från jobbet på Boule Diagnostic.

Misslyckandet blev en succé

För egen del drar jag åter paralleller med Shackleton, som aldrig kom till Antarktis fastland via Weddelhavet för att korsa kontinenten och passera Sypolen vilket var syftet med expeditionen. I stället för att fokusera på detta misslyckande kunde den tidens pr-genier få resan att framstå som succé – att den visat att det går att klara totalt omöjliga situationer med hjälp av goda ledaregenskaper, uthållighet, mod, tur och gott humör.

Marinminister Winston Churchill och den tidens sponsorer som satsat pengar för att höja sitt eget marknadsvärde hade fått den dramatik som de beställt och fått den dokumenterad och finansierad både i stillbild och på film.

När jag nu går igenom alla bilder från resan fokuserar jag på det positiva med alla fantastiska naturupplevelser. Den misslyckade starten med propellerkrängel och fördröjning har jag nästan glömt bort. Ekonomisk kompensation kan också hålla tillbaka sura miner och dålig mage. One Ocean erbjuder 16 000 kronor kontant eller en ny resa om ett år, där enda kostnaden är flygresan till Chile.

Om det inte vore för den långa och skumpiga sjöresan skulle jag gärna åka tillbaka. Sydgeorgien kan vara ett paradys för oss naturälskare, men också ett kallt och vindpinat helvete – åtminstone för Ernest Shackleton.

ANDERS ANDERSSON
weekend@di.se, 08-573 650 00

